

Література

1. Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи : метод. посіб. для вчителів / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова ; Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. В.Гнатюка ; Д.О. Тхоржевський (ред.). – К., 1999. – 296 с.

ІВАСІШИНА С.В.

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ Б. СПОКА НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У США

На сучасному етапі розвитку української педагогічної науки набуває актуальності дослідження такого соціально-педагогічного феномену, як батьківська просвіта. В умовах швидкої зміни цінностей моделі виховання минулих часів багато в чому стають неефективними. Саме тому сьогодні для нашої країни доцільним є розширення й оновлення методичної бази з питань навчання батьків виховувати й доглядати за дитиною. У зв'язку з цим для України необхідним є звернення до здобутків виховання найвидатніших педагогів та використання досвіду провідних країн, зокрема США.

Особливості батьківської просвіти у США досить широко висвітлені в педагогічній теорії і практиці. Розглядаючи характер навчання американців батьківства у другій половині ХХ ст., нами було виявлено, що провідною фігурою американської педагогічної думки цього часу є Б. Спок (Benjamin Spock). Окремі аспекти діяльності педагога, пов'язаної з просвітою американських батьків, висвітлені у працях Ю. Азарова, С. Білецької, В. Боровікової, С. Степанова. Серед зарубіжних дослідників слід відзначити аналіз педагогічної спадщини видатного педагога, запропонований Л. де Моз (L. de Mause), Дж. Кінкід (G. Kinkead) і Р. Мет'юз (R. Mathews).

Мета статті – творче осмислення здобутків Б. Спока (Benjamin Spock) стосовно виховання дошкільників та простеження впливу його педагогічних ідей на формування сучасної системи просвіти батьків дітей дошкільного віку у США.

Аналіз динаміки становлення та розвитку системи батьківської просвіти у США дав нам змогу виявити, що в середині ХХ ст. організація навчання батьків дітей дошкільного віку проходила під гаслом “всездозвільної” виховної ідеології. Підняття дитини з її бажаннями над потребами і бажаннями самої сім'ї, з одного боку, а також поширення ідеї планування сім'ї і революція у сфері протизаплідних засобів – з іншого, вплинули на зростання цінності дитини, адже тепер вона з'являлася після свідомого вибору батьків.

Швидкий сплеск народжуваності (“бемі-бум”), пов'язаний з економічним процвітаням США і престижем материнства, у свою чергу, створив

необхідність надання батькам розумних і дохідливих порад щодо виховання і догляду за дитиною. У результаті нова виховна ідеологія, піднявши дитину до такого рангу в сім'ї, зробила нагальним питання про організацію просвіти американських батьків. Пояснюючи батькам, що виховувати малюків не так важко, як вони вважають, американські педагоги повинні були швидко створити посібник для батьків, який би включав розумні і дохідливі поради батькам щодо виховання і догляду за дитиною. У результаті в цей період своєрідною “Біблією” для американців став “Звід законів дитячого щастя і здоров'я”, створений американським ученим, дитячим лікарем і педагогом Б. Споком (Benjamin Spock) у співробітництві з педіатром і дитячим психологом доктором Б. Розенбергом (B. Rothenberg) – “Книга здорового глузду про дитину і турботу про неї” (The Common Sense Book of Baby and Child Care), або “Дитина і догляд за нею”.

З ім'ям Б. Спока (Benjamin Spock) пов'язаний своєрідний переворот у сімейному вихованні, що позначив рішучий перехід від авторитаризму в спілкуванні з дітьми до гуманізму, до демократичної педагогіки. До того ж нове покоління було готове до нового рівня сімейних відносин, несвідомо прагнучи до переходу від суворості і стриманості у відносинах з дітьми до взаєморозуміння і гуманізму у вихованні. Революційним заклик педагога до батьків був: “Ви знаєте значно більше, ніж вам здається” [8]. У свою чергу, доктор педагогічних наук, професор Ю. Азаров стверджував, що “виховання за Б. Споком” досягло особливої популярності, адже воно спиралося на дві сили – на наукове знання і народну мудрість [1].

У ході наукового пошуку нами було виявлене визначення вільною енциклопедією “Вікіпедія” (Wikipedia) особистості Бенджаміна Спока (1903–1998) як “першого педіатра, який вивчав психоаналіз з метою спроби розуміння потреб дітей у рамках розвитку сімейних відносин”. Там також було зазначено, що ідеї педагога про виховання дітей вплинули на декілька поколінь батьків, зробивши їх гнучкішими і ніжнішими до своїх дітей, змусивши їх ставитися до них як до осіб, тоді як загальноприйнятою думкою було те, що виховання дитини має бути сфокусовано на виробленні дисципліни” [8].

Аналіз основних творів автора дав нам можливість з'ясувати, як сам автор визначав свою місію у педагогіці: “Коли я писав перший варіант книги (“Дитина і догляд за нею”), ставлення більшості людей до годування дитини, навчання туалетові і загальному догляду за нею було все ще досить суворим та непохитним. Однак потреба в більшому розумінні дитини і турботі про неї, потреба в переосмисленні багатьох позицій у вихованні ясно давали зрозуміти педагогам, психоаналітикам і педіатрам, що необхідні термінові зміни в поглядах на виховання дітей, і я спробував заохотити цю ідею” [11, с. 1].

Розглядаючи педагогічну діяльність і принципи виховання у сім'ї, відзначимо, що свої роздуми, призначені батькам, Б. Спок узагальнив у першій книзі-брошурі “Психологічні аспекти педіатричної практики”. Фактично книга була застосуванням теорії З. Фрейда до практики догляду за

дитиною й розкривала такі аспекти: годування, відлучення від грудей, привчання до горщика, дисципліни і багатьох інших поведінкових і емоційних проблем. Уникаючи теоретичних міркувань, Б. Спок спробував вкласти основи психоаналізу в голови американського середнього класу. Спираючись на положення З. Фрейда, що придушення дитячих поведінкових реакцій може в майбутньому викликати серйозні невротичні порушення, педагог пропонував батькам бути терплячими і спокійно переживати певні стадії дитячого розвитку. “Саме здоровий глузд має стати основою виховання”, – стверджував Б. Спок. “Якщо дитя плаче, утіште і нагодуйте його, нехай навіть буде порушений графік годування. Але і не треба кидатися до немовляти, ледве воно почне вередувати. Якщо дитина не може або не хоче щось робити, не примушуйте її насильно”. Автор також переконує, що “...ростити дитину – не така вже й складна справа, якщо ви підходите до неї невимушено, довіряєте власним інстинктам і дотримуетесь розумних порад лікаря” [6, с. 8].

На підставі аналізу інших праць Б. Спока (“Дитина і догляд за нею”, “Розмова з матір’ю”) ми, по-перше, визначили основні педагогічні погляди прогресивного американського вченого, дитячого лікаря і педагога щодо виховання малюків; по-друге, проаналізували виховні рекомендації батькам; по-третє, охарактеризували Б. Спока (Benjamin Spock) як прихильника гуманізму, який стверджував, що тільки в атмосфері доброти може бути здійснене справжнє виховання. У своїй книзі “Дитина і догляд за нею” він писав, що “...дітям найбільше у світі потрібна любов батьків. Діти, які стали злочинцями, страждали не від нестачі покарань, а від нестачі любові; кожна дитина – особистість” [5, с. 5–6].

Аналіз основних педагогічних поглядів Б. Спока (Benjamin Spock) дав нам змогу зробити висновок, що педагог не був повним прихильником “ідеального материнства”, яке повністю обмежувало материнські права порівняно з дитячими, адже основну увагу батьків у вихованні дітей він акцентував саме на батьківському авторитеті. У 50-х рр. ХХ ст. педагог починає застерігати матерів від крайнощів у вихованні дітей: “Виявляйте чуйність, враховуйте бажання і волю своєї дитини. Але обережно, не дозволяйте дитині перетворювати вас на рабиню. Пам’ятайте, що домінуючу роль мають відігравати батьки, батьківський авторитет. Я маю на увазі справжній авторитет, а не авторитарність. Мова йде не про покарання дитини, а про вміння навчити її того, що добре і справедливо. Потрібно домогтися того, щоб у покаранні, як у методі виховання, просто не було необхідності” [5, с. 38].

Підкреслюючи, що педагог не є прихильником “вседозволеності”, а також з метою застереження батьків від здійснення помилок – культивування вседозволеності у вихованні, формування у дітей безвілля і безвідповідальності – Б. Спок (Benjamin Spock) спеціально переробляє свою книгу для другого видання й особливо підкреслює керівну роль батьківського авторитету та дисципліни. Він стверджує, що дев’ять десятих дисципліни – це любов, яку дитина відчуває до батьків [1].

Основним методом виховання, який Б. Спок (Benjamin Spock) рекомендував батькам, був метод терпіння, який орієнтувався на батьківське уміння чекати. Лікар і педагог відзначав, що "...не можна діяти за принципом очманілої кішки. Якщо дитина не відгукується на заохочення, то покарання тільки погіршить справу, тому треба почекати, уникаючи роздратованості і відчаю, дозволити дитині проявити свою незалежність і самостійність і, вибравши зручний момент, повернутися до своїх вимог" [5, с. 67].

Загальною основою виховання Б. Спока (Benjamin Spock) вважає потребу в іншій людині, потребу любити; не примушувати, а навчити дитину бути доброю – це головна спрямованість виховних дій батька. Якщо дитина не зуміє полюбити людей, то неможливо буде навіть навчити її поверховим манерам [1].

Продовжуючи аналіз педагогічної спадщини Б. Спока, зазначимо, що у всіх своїх працях педагог підкреслював важливість прищеплення самостійності у дитини: "Дитина, яку батьки не привчили до самостійності, на силу звільняється від залежності у майбутньому. Цей процес взаємний, найчастіше він затягується і проходить болоче як для батьків, так і для дитини". Найважливішим періодом, у якому формується самостійність дитини, як вважає автор, є друга половина першого року її життя. Саме в цей час вона вже уміє сидіти, повзати, стояти; у ній прокидається природний інтерес до всіх людей і речей, що її оточують" [12, с. 62].

У ракурсі теми нашого дослідження важливим є той факт, що більшість учених ототожнює "вседозвольне" виховання саме з ім'ям американського педіатра Б. Спока (Benjamin Spock), який вперше, окрім безпосереднього догляду за дитиною, серед обов'язків матерів виділив створення душевного комфорту дитини, приділяючи особливу увагу турботі про душу і внутрішній світ малюка. Але сьогодні питання про належність Б. Спока до "вседозвольної" ідеології залишається відкритим, а сучасні педагоги продовжують сперечатися, підтримуючи або критикуючи його ідеї.

Вивчаючи особливості виховання та взаємин батьків і дітей упродовж історії, психоісторик Л. де Моз (L. de Mause) виділив шість трансформацій дитинства: інфантицидний стиль, кидаючий стиль, амбівалентний стиль, нав'язливий стиль, соціалізуючий стиль, допомагаючий стиль [4, с. 75]. Останній з них, заснований на перевазі емоційного контакту і співчуття у відносинах, а також прагненні батьків забезпечити індивідуальний розвиток дитини, Л. де Моз (L. de Mause) тісно пов'язував саме з ім'ям доктора Б. Спока.

На думку сучасної української дослідниці С.В. Білецької, "Б. Спок став першим дитячим лікарем, який був здатний відповісти на питання не тільки про тіло, а й про душу маленької людини. Підхід Б. Спока ґрунтувався на довірі до потреб дитини, на дотриманні її прав, на повазі до її індивідуальності. Він вчив батьків насолоджуватися материнством і батьківств-

вом, а новий підхід педагога базувався на глибшому розумінні дитячої природи” [2, с. 175–176].

З іншого боку, сучасний американський дослідник Р. Метьюз (Robert Mathews) стверджує, що “...далеко не всі ідеї доктора Спока пройшли випробування часом; більше того, деякі з них згодом були визнані вкрай небезпечними. Так, теорія, що дітей не потрібно “балувати” заколисуванням, якщо вони починають плакати, на думку багатьох сучасних психологів, призвела до порушень виховання у декількох поколіннях, коли дитина сприймає інформацію від матері на тактильному рівні. А його рекомендація, щоб немовля засинало, лежачи на грудях, а не на спині, визнана Всесвітньою організацією охорони здоров’я (ВООЗ) вкрай небезпечною. Дослідження, проведені в кінці 80-х рр. ХХ ст., показали, що ризик померти в колисці для дітей, які засинають, лежачи на грудях, у чотири рази вищий, ніж для тих, що засинають на спині [10, с. 106].

Більш глобальні звинувачення “вседозвільної” теорії виховання, а разом з тим і Б. Спока, знаходимо у Е.С. Панасенко, О.Н. Боровікової, Дж. Кінкід (G. Kinkead), М. Мід (M. Mead). Вони стверджували, що саме Б. Спок своєю популярністю і “вседозвільними” порадами на довгі роки усталив нову ідеологію в США. Гостро критикуючи педагога, Е.С. Панасенко і О.Н. Боровікова зауважили, що результатом подібного підходу у вихованні стало все більше відчуження між поколіннями, неможливість дітей нормально взаємодіяти з іншими людьми, невміння йти на компроміс, егоїзм тощо. Пермисивне виховання, виникнувши як альтернатива і антипод авторитарного, мало такі самі негативні і багато в чому аналогічні наслідки [3, с. 142].

Як стверджував американський дослідник Дж. Кінкід (G. Kinkead), “...отримавши додатковий стимул у вигляді педоцентристських ідей Д. Дьюї, які фактично позбавляли дитину цілеспрямованого керівництва дорослих, а подальше розширення – у порадах Б. Спока, “пермисивне” виховання на довгі роки затвердилось в американських сім’ях і зробило свій внесок у відчуження між старшим і молодшим поколіннями” [9]. У свою чергу, відомий американський учений-антрополог М. Мід (M. Mead), присвятивши сорок років життя вивченню сім’ї у багатьох країнах земної кулі, відзначала, що “жорсткий контроль і повна безконтрольність однаково позбавляють дитину можливості нормально взаємодіяти з людьми” [3, с. 142–143].

Деякі пояснення цих суперечностей знаходимо у дослідженнях сучасного вченого С. Степанова: “...батьки сприйняли гуманістичні ідеї Б. Спока як проповідь потурання і вседозволеності. Безвільність і безвідповідальність своїх підростають дітей, які вони схильні були пояснювати теоретичними помилками Б. Спока. Таким чином, виправдалося застереження педіатра про те, що бездумне дотримання навіть найздоровішої педагогічної концепції може завдати більше шкоди, ніж принесли користі. У зв’язку з цим Б. Спок спеціально переробив свою книгу для нових видань, особливо підкресливши роль батьківського авторитету, значення дисципліни для виховання. Деяке загострення цих аспектів відобразило еволюцію

ідей Б. Спока, але по суті не суперечило його первинній концепції і стало її логічним розвитком. Основу дисципліни Б. Спок, як і раніше, убачав у взаємній прихильності і любові батьків і дітей. Напевно, у цьому й полягає справжній гуманізм – в поєднанні любові і відповідальності” [7].

Подібне знаходимо у С.В. Білецької, яка так обґрунтовувала звинувачення Б. Спока у вседозволеності: “...на доктора Спока і вирощену ним плеяду “вседозвільних” мам була покладена вся відповідальність за створення недисциплінованого, безвідповідального покоління молоді 1960-х рр. Його книжку називали пропагандою безвідповідальності і вседозволеності. Йому закидали і появу хіппі, і секс-революцію, і міні-спідниці. Проте тут не все так однозначно. Так, дійсно, перше видання книги “Дитина і догляд за нею” з’явилося в період тенденції вседозволеності і в книзі можна знайти рядки, що відображають ці ідеї. Проте при уважному прочитанні посібника можна переконатися в тому, що автор віддає перевагу твердості з боку батьків у вихованні дітей, управління ними, а не навпаки” [2, с. 177].

Але остаточне підтвердження цим фактам знаходимо у відповіді самого автора на подібні звинувачення: “Мене звинувачують у вседозволеності, хоча сам я зовсім не вважаю себе до неї схильним; тієї ж думки дотримуються всі люди, які прочитали цю книгу (“Дитина і догляд за нею”) і які говорили зі мною на цю тему. Той, хто приписує мені схильність до вседозволеності, не читав моїх праць і не користувався ними на практиці” [12, с. 6].

На думку педагога, у книзі “Дитина і догляд за нею” не йде мова про “негайне заохочення”, адже Б. Спок завжди радив батькам поважати своїх дітей, але не забувати вимагати від них у відповідь пошани, здійснювати тверде керівництво і закликав до співпраці і ввічливості” [12, с. 6].

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що найвпливовішим американським педагогом 40–50-х рр. ХХ ст. вважається Б. Спок, ім’я якого найчастіше ототожнюють з “пермисивною” виховною ідеологією. Але в ході нашого аналізу нами було виявлено, що “виховання за Споком” дійсно не було ідентичним “вседозвільному” вихованню, адже воно було спрямоване на гуманістичну і демократичну педагогіку. Критично осмислюючи виховання дітей, народжених після Великої депресії в Америці, Б. Спок не був прихильником “вседозволеності”. Він стверджував, що ставити дитину в центр Всесвіту небезпечно, аморально і може привести до поганих наслідків. Намагаючись підкреслити свою неприхильність до “пермисивної” ідеології, педагог спеціально переробив свою книгу (“Дитина і догляд за нею”) для другого видання, де особливо підкреслив керівну роль батьківського авторитету і дисципліни. У результаті нашого наукового пошуку також було доведено, що педіатр керувався “здоровим глуздом” і закликав батьків ставитися до порад і нововведень критично, пропускаючи їх крізь призму власного досвіду.

Створення Б. Споком нових гуманістичних і демократичних принципів виховання дітей у сім’ї, заснованих на “здоровому глузді”, спровокувало у 1960-х рр. поступове відходження від “вседозвільної” ідеології, що

було позитивним поштовхом у подальшому розвитку просвіти американських батьків дітей дошкільного віку у руслі гуманізму, взаєморозуміння і взаємодії у сімейному вихованні.

Література

1. Азаров Ю. Бенджамин Спок и его педагогика [Электронный ресурс] / Ю. Азаров. – Режим доступа: <http://lit.lib.ru>.
2. Білецька С.В. Дитиноцентрована педагогіка: теорія і практика західних країн : навч. посіб. / С.В. Білецька. – Х. : Факт, 2008. – 255 с.
3. Боровикова В.Н. Проблемы семьи в американской педагогике / В.Н. Боровикова // Советская педагогика. – 1989. – № 2. – С. 141–145.
4. Моз Л. де. Психоистория = The New psychohistory / Л. де Моз. – М. : Феникс, 2007. – 512 с.
5. Спок Б. Ребенок и уход за ним / Б. Спок. – Минск, 1999. – 848 с.
6. Спок Б. Ребенок и уход за ним / Б. Спок. – М. : Харвест, 2008. – 736 с.
7. Степанов С. Джон Боулби (1907–1990) / С. Степанов // Школьный психолог. – 2007. – № 19.
8. Benjamin Spock [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org>.
9. Kinkead G. Family Business is a Passion Play // Fortune 1980. – June.
10. Robert Mathews. The Last Word // February, 2008. – P. 106.
11. Spock, B. Baby and Child Care. – New York, 1956.
12. Spock, B., Rothenberg, B., Dr. Spocks Baby and Child Care, Pocket Books, 1992.

КАЗАЧИНЕР О.С.

НЕСТАНДАРТНІ ФОРМИ УРОКІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА ПІДґРУНТІ РІЗНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Оновлення цілей, завдань і змісту в напрямі особистісно орієнтованого навчання у 12-річній школі вимагає дослідження впливу різних педагогічних технологій навчання та змін у структурі навчального процесу сучасної загальноосвітньої школи, дослідження умов застосування новітніх технологій для підвищення навчальних досягнень учнів.

У теорії та практиці середньої школи наявні певні суперечності, які зумовлюють необхідність пошуку нових технологій навчання:

- між суспільною формою здійснення навчальної діяльності, колективним характером праці і спілкування її суб'єктів та індивідуальною технологією оволодіння цією діяльністю;
- між необхідністю здійснення діяльності на рівні активності й творчості та функціонуванням репродуктивного мислення, пам'яті, індуктивної логіки процесу засвоєння знань під час навчання;
- між функцією відображення педагогічної реальності в системі психолого-педагогічних понять і категорій та необхідністю реалізації конструктивно-аналітичної функції в процесі вивчення навчальних дисциплін.